

ΔΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΘΟΙΜΑ ΕΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 221

Ἡ ἀκολουθία παλαιότερον τοῦ μὲν ἑσπερινοῦ ἐψάλλετο τὸ ἀπόγευμα τῆς προτεραίας κοινῶς ποραιο-νῆς τῆς ἑορτῆς, ἡ δὲ λιτή ἤ οἱ ἄρτοι τὴν ἑσπέραν, σημερον ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἑσπερινὸς καὶ λιτή συμπάλλονται ἀρχαιότερης τῆς ἀκολουθίας ἂν μὲν παννυχίς δὲν γίνεται, μικρὸν μετὰ τὴν ἄψιν τῶν φωτῶν, ἂν δέ, ὡς συνειθίζεται εἰς τὰς μονὰς καὶ τὰς κώμας, ψαλῆ παννυχίς ἦται ὀλονυχτία (κοινῶς μολυνύχτι), τότε ἀρχεται ἡ ἀκολουθία τὸ μὲν θέρου, τὴν ὀγδόην πρὸς τὴν ἐνάτην, τὸν δὲ χειμῶνα τὴν δεκάτην τῆς νυκτός, τῶν κωδῶνων πάντοτε κρουο-λιμοῖς ἐνίοτε, παλαιότερον δὲ ῥιπτομένου καὶ τοῦ μάσκουλοῦ. Εἰς τὴν ἀκολουθίαν φέρονται αἱ ἄρτοπλασία καὶ τὰ σπερνά. Αἱ ἄρτοπλασία ἐπιπάσσονται μέλιτι καὶ σακχάρει, στολίζεται δὲ ὁ μείζων ἄρτος δι' ἀνθέων, ἅτινα μετὰ τὸ πέρασ τῆς λιτῆς τίθενται ἀφαιρούμενα περὶ τὸ πλάσιον τῆς εἰκόνης καθὼς καὶ τὰ ἐπὶ τῶν σπερνῶν, κλπ. Ὅταν ὁ προσφέρων τοὺς ἄρτους εἰς πενήτη τότε οἱ ἄρτοι δὲν στολίζονται ἀνθεσι οὐδὲ ἀλείφονται μέλιτι καὶ σακχάρει, ἦτις δίδει αὐτοῖς χροιάν λευκὴν καὶ χαρμύσινον. Εἰς τὴν κωνίστρον ἢ κόφρον ἐνθα φέρονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑποβάλλεται προσκεφάλαιον (μαξιλλάριον), ἐπ' αὐτοῦ δὲ τοποθετοῦνται οὕτως ὥστε νὰ ὑψοῦται ἐν μέσῳ ὁ μεγάλος ἄρτος ἢ ὁ ἄρτος τοῦ σπιτιοῦ, ἡ δὲ οἰκουρὰ τίθησιν ἐν τῷ κωνίστρῳ ὀλίγον σῖτον, καὶ ἐν δοχεῖον ἔλαιον καὶ ἕτερον οἶνον μέλανος, συμφώνως τῇ εὐλογητικῇ τῶν ἄρτων εὐχῇ «αὐτός, κύριε, εὐλόγησον καὶ τοὺς ἄρτους τούτους» «τὸν σῖτον, τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον καὶ πλήθυνον αὐτὰ κλπ». Στέλλονται δὲ ἐν μικροῖς κωνίστροις καὶ μικραὶ ἄρτοπλασία ὅταν ὁ ἑορτάζων οἶκος ἔχη μικρὰ τέσσαρα, ἐπίσης καὶ τῶν ἀρτιδίων τούτων σφραγισμένων καὶ ἐτοιμαζομένων ὡς οἱ μεγάλοι. Ἐκ τῶν ἄρτων οἱ μὲν τέσσαρες λαμβάνονται δικαιοματικῶς ὑπὸ τοῦ ἐφημέριου, καθὼς καὶ ἡ συμπροσφεθεῖσα προσφορά δηλ. ὁ πρὸς μυσταγωγίαν ἄρτος, ὁ δὲ μέγας ἄρτος λαμβάνεται ὅπῃ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως ὑπὸ τοῦ προσεγγιζόντος αὐτοῦ ἢ ὑπὸ τοῦ πανηγυριώτου καὶ φέρεται εἰς τὸν οἶκον, μένουσι δὲ ἐν τῷ ναῷ τὸ ἔλαιον διὰ τὰς κανδύλας καὶ ὁ οἶνος διὰ τὴν μυσταγωγίαν, οἱ μικροὶ ὅμως ἄρτοι λαμβάνονται ἅπαντες εἰς τὸν οἶκον. Ἐκ τῶν λαμβανομένων ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἄρτων γίνεται ἡ ἐν τῷ ναῷ διανομὴ εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους, ἀσπαζομένους τὴν χεῖρα τοῦ μοιράζοντος ἱερέως, ἡ δὲ διανομὴ τῶν ἄρτων γίνεται εἰς τὰς πανηγύρεις κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματα δηλ. ἀθ, τοῦ παρ' ἐκατέρων τῶν χορῶν ἐναλλάξ ψαλλομένου ἄργου θεοτοκίου ἢ ἀπολυτικίου τῆς ἑορτῆς. — Ὁ ἐφηροειδῆ μὲν πρῶτοις διανέμει φελλία ἦτοι σφηροειδῆ μεγάλα τεμάχια εἰς τοὺς ψάλλτας, τοὺς βοηθοὺς αὐτῶν, τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ ναοῦ καὶ εἰς ἄλλους ἐνίοτε ξένους ἢ ἱερεῖς· τοῦτο δὲ θεωρεῖται ἰδιόζουσα τιμὴ.

Τὰ σπερνά (καλούμενα οὕτως διότι εὐλογούν-

ται κατὰ τὸν ἑσπερινὸν) ἢ πάνηγυρι ὡς λέγονται κυρίως εἰς τὰ χωρία, εἰσὶ τὰ συνήθη κώλυθα. μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι κὼλυθα ἰδίως ὁ λαὸς ὀνομάζει τὰ ἐν μνημοσύνοις νεκρῶν προτιθέμενα ἄνου κοσμημάτων καὶ γλυκισμάτων μόνον δὲ διὰ τετριμμένων ἀμυγδάλων καὶ πολλῶν μαύρων σταφίδων κεκαλυμμένα ἵνα δίδεται αὐτοῖς πένθιμος ὄψις. Τὰ πανηγυρικά σπερνά, εἶνε αὐτόχροημα γλύκισμα καὶ ἐκ τῶν ὠραίων, σύμφυρμα καὶ μίγμα σακχάρους λειοτριμμένης, ἀσφατωδῶν ὑλῶν, σακχαρωτῶν, φλοιῶν, πορτοκαλλίου, ἀμυγδάλων καὶ καθῶν καθαρῶν φλοιῶν κόκκων ροιᾶς, ἐψηγμένων ἐρεθίνθων ῥοσσίου, σταφίδων διαφόρων, μέλιτος, σησαμίου, κωνοειδῶς ἐν στοργγύλῳ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πινακίῳ, κανίστρῳ ἢ σταγνι μεταλλίνῳ ἢ ἀργυρῷ δίσκῳ, ἐστολισμένα δι' ἀνθέων. Ἡ διανομὴ αὐτῶν γίνεται ἐν τῷ ναῷ, ἀρίστη δὲ ὁ ἱερεὺς μέρος αὐτῶν ἐν τῷ δοχεῖῳ, διὰ τὸν οἶκον ἂν δὲ προσφερῶσι πολλὰ ἰσκούτ ἐλλαί (scodelle) ὡς λέγονται συνήθως τὰ προσφερόμενα ἐν ἀγγείαις κώλυθα, τότε μία αὐτῶν δίδεται εἰς τοὺς ἐσθουομένους ἱερεῖς.

Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν Ἑσπερινὸν ἔχει πολὺ τὸ μεγαλοπρεπές, διότι προσέρχονται καὶ ἄλλοι ἱερεῖς ὅπως συνεισοδεύσῃ καὶ συμπάλῃσι τὸ «Φῶς ἱλαρόν»· χοροστατεῖ δὲ καὶ προεδρεύει αὐτῶν ἡμικυκλιοειδῶς ἱσταμένων πρὸ τῆς ἐξέδρας προσκαλούμενος, ἀπουσία τοῦ ἀρχιερέως, ὁ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος, ὅστις καὶ ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ αὐτοῦ στασιδίῳ ἔμμενε ἄλλοτε διαρκούσης τῆς λοιπῆς ἀκολουθίας φέρων τὸ ἐξωκαλύμμαυχον, τοῦ στασιδίου τούτου προνομικῶς ὀρισθέντος δεξιᾷ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου ἐπὶ Ἑνετοκρατίας διὰ τὸν Πρωτοπαπᾶν Ζακύνθου κυρίως, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ ἐπικρατήσαντος τούτου ὑπὲρ τῶν ἀρχ. ἐπιτρόπων ὡς φαίνεται (1) — Ἡ ἐν τῇ εἰσόδῳ συμμετοχὴ θεωρεῖται ὡς ἐνδείξις τιμῆς τῆς τῆς πανηγυρεῖ, τῆς ἐνορίας καὶ τῷ ἐφημερίῳ τοῦ ἐορτάζοντος ναοῦ, ὅστις ἂναποδίδων τὰ ἴσα συνεισοδεύει ἐν τῷ ναῷ οὐ τυγχάνει ἐκείνος ἐφημέριος κατὰ τὴν πανηγυριν.

Μετὰ τὸ μεσονύκτιον σημαίνει διὰ τὸν ὄρθρον, καθ' ὃν πολλοὶ μεταβαίνουνσι ὅπως ἀκούσῃσι τὸ συναξάρι. Μετὰ δὲ τὴν λειτουργίαν ἐγένετο ἄλλοτε, ἢ τὸ ἀπόγευμα, ἢ σπανιότερα πρὸ τῆς λειτουργίας κατὰ τὴν δοξολογίαν ἢ λιτανεῖα. Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς πανηγύρεις ἐγένετο καὶ λιτανεῖα προπορευομένων ἱερῶν συμβόλων, στολῶν ἢ σκολῶν δηλαδὴ ἐκκλησιαστικῶν σημάτων, καὶ τῶν σημαίων διαφόρων ἔθνων, προηγούντο δὲ ἄνδρες ἀσκηπεῖς μετὰ δίσκων αἰτοῦντες χρήματα διὰ τὰ ἐξόδα τῆς πανηγύρεως (2). Τὰς λιτανεῖας πρῶτος ἤρξατο καταργῶν

(1) Χιῶτου Ἰστορ. ἀπομνημ. σ' σ. 10

(2) Ὁ κατὰ τὴν παραμονὴν περιφερόμενος δίσκος, ἢ ἡ κασσέλετα τετράγωνον ἐξυλινὸν μικρὸν χρηματοδοχεῖον, φέρον ἔμπροσθεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐορταζομένου ἁγίου ἢ τῆς Παναγίας ἐξωγραφισμένην ἢ ἀργυρῶν καὶ περίε φέρον ἄνθη, εἶνε εἰς ἀποκλειστικὸν ὄφελος τοῦ ἐφημέριου, πλὴν τοῦ συναζομένου κηρίου, ἐλαίου καὶ βάμβακος, ἅτινα ἀνήκουσι τῷ ναῷ.

διὰ τὰς πολλὰς ἐν αὐταῖς καταχρήσεις, τὸ θεατρικὸν καὶ σχεδὸν ἄσκοπον ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης Σπυρίδων ὁ Κοντομίχαλος, διατάξας μόνον νὰ γίνηται ἡ τοῦ Ἐπιταφίου εἰς τὰς δύο πόλεις μας, καὶ ἡ τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Γερασίμου, αἱ λοιπαὶ δὲ μόνον ἀρχιερατικῆ ἀδείᾳ. Ἐπίσημος ὅμως λιτανεῖα ἀείποτε μεγαλοπρεπῶς ἐτελεῖτο παρισταμένων ἀπασῶν τῶν ἀρχῶν ἐν στολῇ καὶ λαμπασί ἰδίαις, ἢ ἀπὸ τῶν Ἐνετῶν ὀρισθεῖσα τοιαύτη τοῦ Φουσάτου ἐν Ἀργοστολίῳ κατὰ τὸ ἀπόγευμα τῆς 2 Ἰουλίου, καταργηθεῖσα καὶ αὕτη πρό τινας, καθὼς καὶ ἡ τῶν Λατίνων μεγαλοπρεπῆς λιτανεῖα κατὰ τινὰ κυριακὴν τοῦ Ἰουνίου, τοῦ κυριακοῦ σώματος (Corpus Domini), εἰς ἣν ἐπὶ Ἐνετοκρατίας ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ ἀκολουθῶσι καὶ οἱ ἡμέτεροι κληρικοί. Οἱ λιτανεύοντες διερχόμενοι πρὸ τῶν ναῶν ἴσταντο καὶ ἐτέλουν παράκλησιν. ὑπεδέχοντο δ' αὐτοὺς καὶ ἐποίει ἐπίσης παράκλησιν ὁ ἐφημέριος τοῦ ναοῦ, ἐνδεδυμένος τὴν στολὴν του ἐν μέσῳ λαμπάδων, καὶ φέρων τὸ εὐαγγέλιον, κρουόμεναι δὲ τῶν κωδῶνων τοῦ ναοῦ χαρμωδῶς. Τοιαῦται φιλοφροσύναι ἐγίνοντο καὶ ὑπὸ τῶν καθολικῶν ἱερέων, διερχομένης λιτανεῖας ὀρθοδόξων πρὸ τοῦ ναοῦ αὐτῶν.

Εἰς τὴν πανηγυριν, κυρίως εἰς τὴν λειτουργίαν, πηγαίνουσι ἀπαντες σχεδὸν οἱ ἐνορίται καὶ ξένοι πολλοί, μόνον δὲ οἱ πενθοῦντες ἀπουσιάζουσιν, ἐνίοτε μάλιστα καὶ πανηγυρις πομπῶδης καὶ χαρμῶδου κωδωνοκρουσίαι δὲν γίνονται, πενθούσης παραδόξως, καὶ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τιμὴν νεκροῦ πρὸ ὀλίγου θανόντος καὶ ταφέντος ἐν αὐτῇ· οἱ λυπημένοι μάλιστα καὶ αὐτῶν τῶν πανηγυρικῶν ἐστιάζειν καὶ τῶν κατα τινὰς αὐτῶν ἐθιζομένων ἐκτάκτων φαγητῶν (π.χ. κρεατόπητα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀναλήψεως) ἀπέχουσι πρὸς ἐνδειξιν πένθους. Οὕτω λοιπὸν λήγει ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πανηγυρις, μόνον δὲ κατὰ τινὰς ἑορτάς τῆς Θεοτόκου ἢ ἁγίου τινος, φάλλεται τὴν ἑσπέραν τῆς ἑορτῆς ὁ παρακλητικὸς κανὼν καὶ καίονται πυροτεχνήματα, ἀπλούστερα δὲ εἰσι αἱ πανηγυρεῖς τῶν ἐρημοκκλησιῶν, αἱ δὲ τῶν συντεχνιῶν, καθ' ὅσον γνωρίζω, δὲν ἐθίζονται πλέον, ἐνῶ ἐν Ἐπιτανήσῳ ἀπὸ Ἐνετοκρατίας ἦτο γενικὴ συνήθεια νὰ ἔχη ἐκάστη σχεδὸν συντεχνία τὸν ναὸν τῆς καὶ μάλιστα ἐν Ζακύνθῳ. (1)

Εἰς τὰς κόμας ὅμως αἱ ἑορταὶ τῶν ναῶν εἶνε καὶ γενικαὶ τῶν οἰκῶν ἑορταί. Ψάλλται ἀπὸ τῆς πόλεως καλούμενοι ἐπὶ μεγάλη ἐνίοτε πληρωμῇ, ἄδουσιν ἐν τῷ ναῷ, εἰς ὅλους δὲ τοὺς οἴκους πλὴν τῶν πενθοῦντων εἶνε ἐτοίμη τράπεζα διὰ τοὺς ξένους. Ἐπιεται δὲ τὸ ἀπόγευμα χορὸς ἀνδρῶν καὶ μετὰ γυναικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ μετ' ὀργάνων καὶ ἀγῶνες πολλακίς δισκοβολίας, πετροβολίας κατὰ πεπονίων καὶ τυρῶν, καὶ κατὰ τὴν νύκτα πυραὶ καὶ κατραμάσκια ἧτοι κατόμενοι ἄσκοι ἠλειμμένοι ἀσφάλτῳ. Εἰς τὰς τραπέζας δὲ ἄ-

δουσι καὶ ψάλλουσι, καὶ εἰς τὰς προπόσεις ὑπὲρ τινος ἔπεται τὸ ἀπολυτικίον τοῦ ἁγίου οὐ φέρε: τὸ ὄνομα ὁ δὲ ὄν ἢ πρόποσις γίνεται. Εἰς τὸ γεῦμα δὲ τόσον εἰς τὰ χωριά καθὼς καὶ εἰς τὰς πόλεις κόπτεται δι' ἱερατικῆς εὐλογίας ὁ μεγάλος ἄρτος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου σηκῶν εἰδύναμιον ὀϊερεῦς, ἀναγινώσκων καὶ ψάλλων τὰ τῆς ἀκολουθίας τῆς Ἰψώσεως τῆς Παναγίας.

Ἐντὸς τῆς ἡμέρας, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰσαχθεῖσαι γίνονται αἱ ἐπισκέψεις εἰς τοὺς πανηγυριώτας καὶ τὰ τραταρισμάτα ἧτοι αἱ προσφοραὶ ποτῶν ἢ γλυκισμάτων ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς, συνήθεις δὲ εὐχαὶ Καί τοῦ χρόνου, Νάχαρῆς τὸ ὄνομα ἴσσο καὶ ἡ εὐτράπελος Καί τοῦ χρόνου καὶ πὸ λλάκα καὶ τσίκα καὶ λαγούς, περιέρχως δὲ ἐθίζεται νὰ ἀπνηται καὶ ὑψοῦ ὁ συγγαίρων παιδί ἑορτάζοντι, τὸ ἄνω μέρος τοῦ δεξιῦ ὠτίου, ὅπερ δηλοῖ εὐχὴν πρὸς ταχεῖαν σωματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόδοον. Συνεστίασις συγγενῶν καὶ ἄλλων ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἑορτάζοντός εἰσι συνήθεις, τὸν δὲ χειμῶνα οἱ χοροὶ τὴν ἑσπέραν καὶ τὰ τῆ γανερὰ. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῶν οἰκῶν δῶρα καὶ τὰ ἐν τῇ ἑορτῇ φαγητὰ ποικίλλουσιν. Εἰς πολλοὺς πανηγυρίζοντας οἴκους ἐθίζεται νὰ διανεμῶνται ἀνά εἰς μικρὸς ἄρτος, πινάκιον κολλύθων καὶ πηκτὸς ζωμῶς σίτου μετὰ μέλιτος καὶ σταφίδων, εἰς τοὺς συγγενεῖς, φίλους καὶ γείτονας μίαν ἢ δύο ἡμέρας πρὸ τῆς ἑορτῆς, ὠρισμένα δὲ φαγητὰ συνεθίζονται εἰς τινὰς πανηγυρεῖς, λ.χ. κατὰ τὰς ἑορτάς τοῦ χειμῶνος ἁ(γίου) Ἀνδρέου, Νικολάου, Σπυρίδωνος κλπ.) ἡ ἀλιάδα, ἧτοι σκροδαλιὰ μετὰ χλωρῶν ἢ παστῶν ἰχθύων, ἐπίσης καὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τοῦ Σωτήρος καὶ τῶν Βαίων, κατὰ δὲ τὴν τῆς Ἀναλήψεως ἢ κρεατόπητα, καὶ ἡ τυρόπητα κατὰ τὴν Λαμπράν, ἅτινα ὅμως ἐξαιρετικὰ πανηγυρικά φαγητὰ δὲν ἐθίζονται εἰς τοὺς πενθοῦντας οἴκους (1).

Οἱ ἀπὸ μονὰς, ἢ ἐκκλησίας, φημιζομένους διὰ θαυματουργόν τινα εἰκόνα, ἐπανερχόμενοι προσκυνηταὶ φέρουσι διὰ βεῖα καὶ διὰ τὸ καλὸν ὡς λέγουσι, ὅτε μὲν βαμβάνιον τετυλιγμένον ἐν ξυλαρίῳ ὀριγάνου καὶ ἐμβεβαπτισμένον εἰς τὴν κανδήλαν τοῦ ἁγίου τῆς μονῆς, ὅτε δὲ δικονάριον δηλ. ἄρτον μικρὸν μέλανα καλογηρικόν, ὡς κάμνουσιν ἐπιστρέφοντες ἐκ Κηπουριῶν, ἢ κλαδίσκον δάφνης ἐκ τῆς μονῆς τῶν Ὀμαλῶν καὶ χῶμα ἀπὸ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου Γερασίμου, ὅπερ πολλοὶ τῶν γυναικῶν ἐρράπτουσιν εἰς μικρὰ φύλαχτὰ ἢ ποουγκιὰ (περίαπτα), ἅτινα ἀναρτῶσιν εἰς τὸν λαιμὸν τῶν παιδίων.

Ταυτὰ περίπου τὰ ἔθιμα τῶν πανηγυριῶν παρ' ἡμῶν, ὅπως δ' ἰδιάζοντα εἶναι τὰ συνεθιζόμενα κατὰ τὴν Μεγάλην ἐβδομάδα καὶ τὸ Πάσχα, ἅτινα ἀλαχού θὰ περιγράψωμεν.

Ἐν Ληξουρίῳ

ΗΛΙΑΣ ΤΕΙΤΣΕΛΗΣ.

(1) Κατραμάκι, Ἀνάλεκτα Ζακύνθου 466. Ἐνταῦθα μόνον ἡ πῶν Τσαγκάρδων ἐκκλησία καὶ οὐχὶ συντεχνία ὑφίσταται, ἔχουσα τὸν ἐκτὸς τῆς πόλεως Ληξουρίου ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου· ἄλλας τοιαύτας ἐκκλησίας ἀγνοῶ.

(1) Μέρους σπουδαίων εἰς τὰς πανηγυρεῖς ἔχουσι τὰ ταξίματα ἢ τὰ ματα ποικίλα τὸν χαρακτῆρα καὶ πολλὰ περιεργα, περὶ ὧν θὰ λεχθῶσι τὰ δέοντα ἐν ἄλλῳ κεφαλαίῳ τῶν Κεφαλληνιακῶν ἑθίμων.